

ดนตรีชาติพันธุ์: การอนุรักษ์และสืบทอดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร
ETHNOMUSICOLOGY: THE CONSERVATION AND TRANSMISSION FOR TOURISM PROMOTION
IN SAKON NAKHON PROVINCE

วันนพร สิทธิสาร

Wannaporn Sitthisarn

สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จังหวัดสกลนคร 47000

Faculty of Humanities and Social Sciences.

Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon 47000

*Corresponding author: Email: wannaporn.sit91@gmail.com

รับบทความ 8 พฤศจิกายน 2562 แก้ไขบทความ 2 เมษายน 2563 ตอรับบทความ 4 เมษายน 2563 เผยแพร่บทความ เมษายน 2563

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีความมุ่งหมายเพื่อ 1. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร, 2) เพื่อถ่ายทอดผลการเรียนรู้สู่ นักศึกษา โรงเรียนในเครือข่ายและประชาชนทั่วไปในจังหวัดสกลนคร และ 3) เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดดนตรี โยว ผู้ไท โยโย่ โส่ กะเลิง ไทลาว ในจังหวัดสกลนคร กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา มีจำนวน 357 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วยนักวิชาการด้านดนตรี นักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ราษฎรชาวบ้าน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย ช่างทำเครื่องดนตรี หมอแคน หมอลำ ศิลปิน เจ้าหน้าที่ด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว และ 3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ประกอบด้วย ผู้จ้างผู้ฟัง นักท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า

การจัดทำฐานข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงท่องเที่ยว ปัจจุบันมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐเข้าไปสนับสนุน เช่น โครงการนวัตกรรม โครงการศาสตร์พระราชทานหน่วยงานภาคีเครือข่าย ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจและมีการยกระดับทางวัฒนธรรมดีขึ้น ชุมชนตื่นตัวเพื่อพัฒนาเว็บไซต์ ใช้คิวอาร์โค้ดสื่อสารด้วยโซเชียลมีเดีย และไลน์ เพื่อให้เกิดการเข้าถึงชุมชนง่ายขึ้น และเผยแพร่ผลงานดนตรีการแสดงที่โดดเด่น การถ่ายทอดผลการเรียนรู้สู่ นักเรียน นักศึกษา โรงเรียนในเครือข่ายและประชาชนทั่วไป ในจังหวัดสกลนคร มีการประสานงานจากหน่วยงานในท้องถิ่น โดยเชิญครู ราษฎรชาวบ้านและอาจารย์จากสถาบันการศึกษามาทำงานร่วมกัน ช่วยกันทำหลักสูตรดนตรีระยะสั้น มีการถ่ายทอดด้วยวิธีการมูขปาฐะ และใช้โน้ตไทยสอนในโรงเรียน รูปแบบดนตรีบรรเลงเพื่อความบันเทิง มีเครื่องดนตรีพื้น แคน โปงลาง กลองหาง กลองเต่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ พังฮาด ใช้สายบรรเลงหลัก คือ สายเตี้ย สายลำเพลิน สายแข็ง สายเลาะตูป และสายผู้ไท ดนตรีประกอบพิธีกรรม มี “แคน” เป็นเครื่องดนตรีหลัก บรรเลงสายผู้ไทน้อย ซึ่งตรงกับระดับเสียงของผู้หญิง ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม การอนุรักษ์และสืบทอด มีศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล และโรงเรียนระดับอำเภอซึ่งมีครู และราษฎรชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด

คำสำคัญ: ดนตรีชาติพันธุ์, กลุ่มชาติพันธุ์

ABSTRACT

The purposes of this qualitative research were to: 1) create databases of ethnic tourism in Sakon Nakhon, 2) to transfer knowledge to students, networking schools and general public in Sakon Nakhon Province, and 3) to conserve and transmit traditional music of Yor, Phu Thai, Yoi, So, Kalerng, and Thai lao in Sakon Nakhon Province. The population for this study consisted of 357 participants, categorizing into three groups: 1) Key informants included music educators, culture and tourism educators, and local wisdom scholars, 2) Casual informants consisted of musical instrument makers, Mor Khaen, Mor Lum, artists, and culture and tourism officers, and 3) General informants consisted of handlers, audience and tourists. The findings were as follows:

The databases of ethnic tourism have been set up. Currently, the Thai government has provided support to promote tourism, such as the Innovative Way Project, the Sciences of the King's Project through network agencies, to encourage community strength in terms of economy and the upgrading of cultural tourism. Communities actively began developing websites and using QR code through social Facebook and LINE, which allowed the users easy access for better communication and disseminating outstanding music performance. The research result also found that knowledge transfer to students in networking schools and general public in Sakon

Nakhon Province was processed through collaboration among local agencies by inviting teachers, local wisdom scholars, and teachers from educational institutions to create short-term music courses. The knowledge transmission was also through oral tradition and included using Thai musical notes for instruction in schools. The patterns of instrumental music for entertainment contained music instruments, including Pin, Khaen, Ponglang, Klong hang, Klong seng, Charb lek, Charb Yai, and Phang had, with the main patterns (Lai) of Lai Toe, Lai Lam Ploen, Lai Seng, Lai Lao Toob, and Lai Phutai. The music instrument used for rituals was Khaen, which was the main instrument. Lai Phutai Noi was performed to correspond to the volume of female, a ritual practitioner. In terms of conservation and transmission, learning centers were established in the communities by public organizations such as the Sub-District Administrative Organization and District Schools with teachers and local wisdom scholars as transferrers.

Keywords: Ethnomusicology, Ethnic Groups

บทนำ

ดนตรีชาติพันธุ์ (Ethnomusicology) เป็นศาสตร์ดนตรีอีกแขนงหนึ่งที่มีการศึกษาด้านวัฒนธรรมดนตรี โดยเฉพาะของกลุ่มชนเผ่า ชาติพันธุ์ หรือ กลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนนั้น ทั้งที่มีการบอกเรื่องราว วิถีชีวิตแสดงออกด้วยการละเล่นเพื่อความบันเทิง หรือ พิธีกรรมความเชื่อ ตามศาสนา ประเพณี และโอกาสในการใช้งานสำคัญตามงานมงคล และอวมงคลดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยมีการอนุรักษ์และสืบทอดในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้ดนตรีในการประกอบพิธีกรรม อาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกัน ตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ

ในด้านวัฒนธรรมที่แสดงออกทางด้านความคิด อารมณ์และความต้องการของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันนั้น ทำให้ดนตรีของแต่ละชนเผ่าถูกนำไปใช้ในสังคม ด้วยบทบาทที่แตกต่างกันด้วย เช่น บ้างก็ใช้ดนตรีเพื่อการบันเทิง บ้างก็ใช้ดนตรีในการรักษาผู้ป่วย โดยเฉพาะสังคมของชาวบ้านและชนเผ่า บ้างก็ใช้ดนตรีเพื่อก่อให้เกิดความอึดเหนี่ยว และพลังในการสู้รบ ดังนั้นดนตรีจึงมีผลในเรื่องของจิตใจโดยตรง ลักษณะของดนตรีที่ถ่ายทอดออกมา จึงขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติของแต่ละชนเผ่าที่อันอุดม และหนาแน่นด้วยวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น วัฒนธรรมทางดนตรีเป็นผลิตภัณฑ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยผ่านการคัดเลือก ปรับปรุง และยึดถือสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเพื่อความงามและความสามัคคีกลมเกลียว และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนสู่การพัฒนาเพื่อให้เกิดสุข การศึกษาใด ๆ ที่เข้าไปเพื่อประโยชน์ และความเข้าใจของมนุษย์ชาติย่อมมีคุณค่า การศึกษาเกี่ยวกับมานุษยวิทยาวาดพิวจึงมีความสำคัญเนื่องจากพยายามทำความเข้าใจชาติพันธุ์ซึ่งนับวันจะสูญหายไป (ทวี ถาวร, 2540) ความหมายของดนตรีชาติพันธุ์ลักษณะของดนตรีชาติพันธุ์อาจแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้สึกนึกคิดและวัตถุที่เป็นสื่อแสดงออกถึงลักษณะดนตรีของชุมชนแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเรียกว่า ดนตรีประจำถิ่น หรือดนตรีพื้นเมือง มีตั้งแต่บทเพลงง่าย ๆ ตั้งแต่เพลงกล่อมเด็กไปจนถึงเพลงที่ยากขึ้น เครื่องดนตรี วงดนตรี การขับร้อง ตลอดจนการแสดง การเต้นรำต่าง ๆ

ดนตรีชาติพันธุ์ เป็นศาสตร์ดนตรีอีกแขนงหนึ่งที่มีการศึกษาด้านวัฒนธรรมดนตรี โดยเฉพาะของกลุ่มชนเผ่า ชาติพันธุ์ หรือ กลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนนั้น ทั้งที่มีการบอกเรื่องราว วิถีชีวิตแสดงออกด้วยการละเล่นเพื่อความบันเทิง หรือ พิธีกรรมความเชื่อ ตามศาสนา ประเพณี และโอกาสในการใช้งานสำคัญตามงานมงคล และอวมงคล ดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ของกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้คนในท้องถิ่นอย่างยิ่ง เพราะบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร กลุ่มผู้ไทที่โดดเด่นเช่นผู้ไทบ้านโนนหอม อำเภอโคกศรีสุพรรณ ผู้ไทวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ โย้ยบ้านอากาศ อำเภอกาบัง อำเภอนายูง ไล่โว่โพธิ์โพธิ์ อำเภอกุสุมาลย์ กะเลิงกุดแฮด อำเภอกุดบาก และไทลาวที่กระจายอยู่ในทุกอำเภอในจังหวัดสกลนคร ดนตรีพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นเพลงสั้น ๆ เรียบง่าย บอกถึงเรื่องราวพิธีกรรม ความบันเทิงสนุกสนานผ่านบทเพลง เนื้อร้อง ทำนองโดยมีทำนองซ้ำ จังหวะปานกลาง เร็ว ปะปนกันไปตามความรื่นเริงของผู้คน การใช้ภาษาถิ่นของผู้ร้องจึงมีลักษณะเฉพาะที่บอกถึงเรื่องราวที่หลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่น เช่น คำศัพท์ วลี สำนวน คำสอน การเกี่ยวพาราสี เป็นต้น

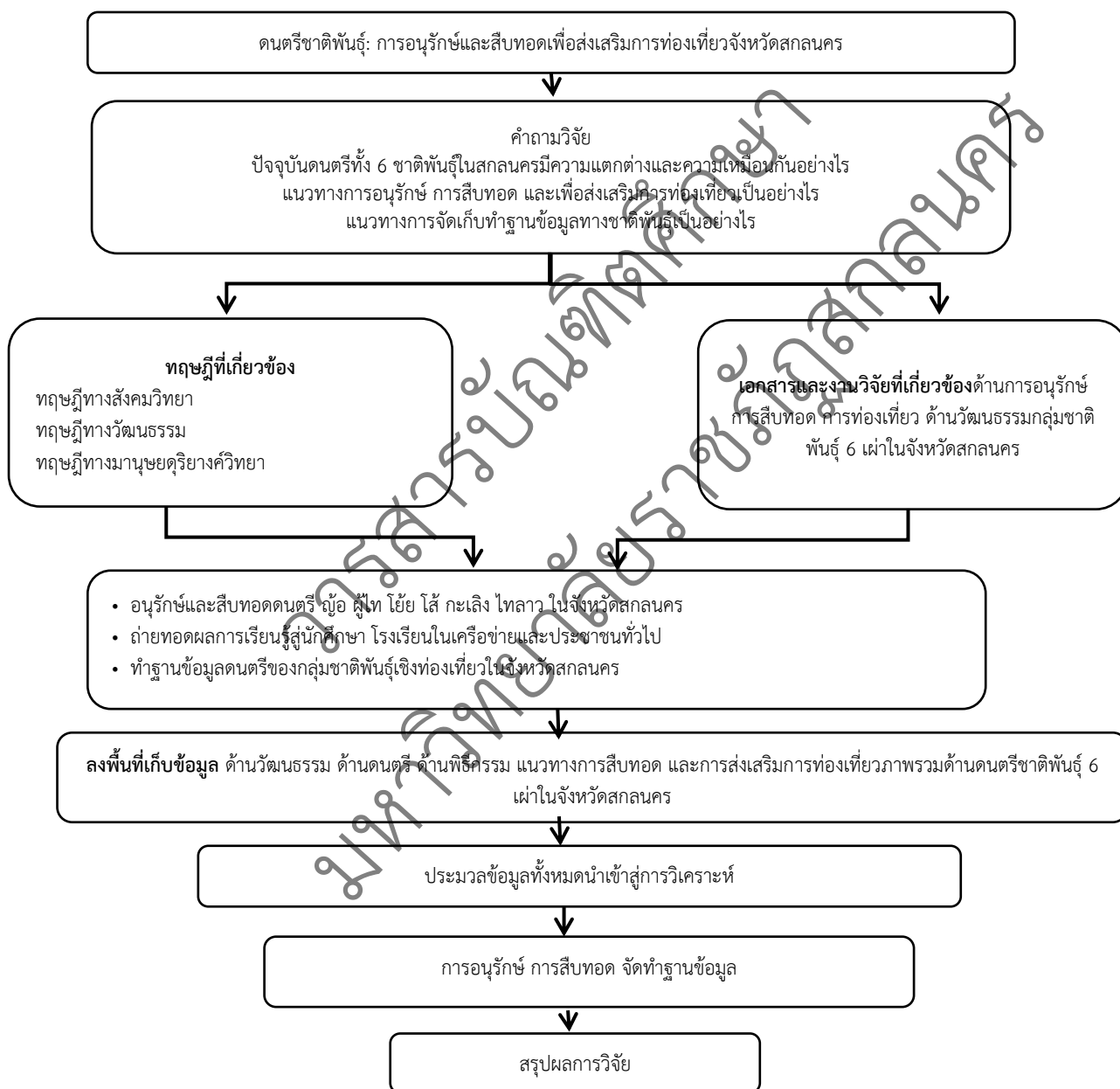
จากการสำรวจเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า ดนตรีชาติพันธุ์ในท้องถิ่นสกลนคร ยังมีปรากฏอยู่ตามกลุ่มชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่ม ซึ่งในจังหวัดสกลนครมีกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน 6 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ญ้อ ผู้ไท โย้ย ไล่โว่ กะเลิง ไทลาว จึงน่าจะมีดนตรี พิธีกรรม และเพลงพื้นบ้านที่หลากหลายทั้งด้านจังหวะ ทำนอง ภาษาและเนื้อร้องที่บอกถึง อัตลักษณ์ที่โดดเด่นตามวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ ควรมีแนวทางการจัดเก็บรวบรวมในแต่ละท้องถิ่น อาจมีศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนจากปราชญ์ชาวบ้าน ทำการถ่ายทอดดนตรีจากรุ่นสู่รุ่นให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐ และสถาบันการศึกษา เพื่อช่วยกันทำหลักสูตรดนตรีระยะสั้น สำหรับถ่ายทอดในระดับโรงเรียนในท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ดนตรี พิธีกรรม และบทเพลงพื้นบ้านให้เป็นหมวดหมู่ชัดเจน หรือเผยแพร่ดนตรีไปตามแนวทางการท่องเที่ยววิถีชีวิต โครงการศาสตร์พระราชาที่ทางรัฐบาลจัดการสนับสนุนลงในระดับท้องถิ่น เพื่อเป็น

การยกระดับรายได้ ความเป็นอยู่ และเผยแพร่ด้านศิลปวัฒนธรรมการแสดงให้เห็นที่รู้จักในวงกว้างขึ้น น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้กลับมาเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏได้เป็นที่รู้จัก และแพร่หลายยิ่งขึ้น และสามารถนำมาศึกษาเพื่อวิเคราะห์ เพื่อทำเป็นแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอด ยกระดับเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และจัดทำฐานข้อมูลในลำดับต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร
2. เพื่อถ่ายทอดผลการเรียนรู้สู่นักศึกษา โรงเรียนในเครือข่ายและประชาชนทั่วไปในจังหวัดสกลนคร
3. เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดดนตรี ญ้อ ผู้ไท โย้ย โส้ กะเลิง ไทลาว ในจังหวัดสกลนคร

กรอบแนวคิดของโครงวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้ศึกษาและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยศึกษากลุ่มประชากรเป็นจำนวน 357 คน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ผู้ไท ไย้ ไส้ กะเลิง ไทลาว ใน 18 อำเภอ จังหวัดสกลนครเท่านั้น

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยเลือกศึกษาดนตรี เครื่องดนตรี ลายเพลง แนวทางการสืบทอดของนักดนตรีพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ผู้ไท ไย้ ไส้ กะเลิง ไทลาว จังหวัดสกลนคร และแนวทางการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยศึกษาจังหวัดสกลนครเท่านั้น

3. ข้อมูลเอกสาร ประกอบด้วย เอกสารสิ่งพิมพ์ ได้แก่ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือ เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องแหล่งกำเนิด เชิงประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ดนตรีพิธีกรรม ผู้ไท ไย้ ไส้ กะเลิง ไทลาว

4. เอกสารที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ ได้แก่ เทป แผ่นเสียง วิซีดี อินเทอร์เน็ต เป็นการศึกษาค้นคว้าดูหลักการแสดงดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ผู้ไท ไย้ ไส้ กะเลิง ไทลาว จังหวัดสกลนคร

5. ข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) ได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

5.1 การสำรวจเบื้องต้น (Pre inventory) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบริบทชุมชน สังคมและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ผู้ไท ไย้ ไส้ กะเลิง ไทลาว จังหวัดสกลนคร ซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล 17 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน นักวิชาการ บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบล นักดนตรี ครู ผู้ประกอบพิธีกรรม

5.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interviews) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ บุคคลที่เป็นนักดนตรีท้องถิ่น นักวิชาการจากองค์การบริหารส่วนตำบล 18 อำเภอในจังหวัดสกลนคร เพื่อค้นหาข้อมูลการอนุรักษ์ การส่งเสริม วิธีการสอนดนตรี และรูปแบบการสืบทอดดนตรี

5.3 การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย นักดนตรีพื้นบ้าน 30 คน ช่างทำเครื่องดนตรี 15 คน ราษฎรชาวบ้าน 15 คน หมอแคน 5 คน หมอเหยา 5 คน รวม 70 คน โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ไท ไย้ ไส้ กะเลิง ไทลาว ในจังหวัดสกลนคร เพื่อค้นหาข้อมูลการทำเครื่องดนตรี การจัดหาเครื่องดนตรี วิธีการสอนดนตรี ลายที่ใช้บรรเลง และรูปแบบการสืบทอดดนตรี

5.4 การสนทนากลุ่ม (Focus group) ได้จัดงานเสวนา เรื่อง ดนตรีชาติพันธุ์: การอนุรักษ์และสืบทอดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร โดยความร่วมมือจากนักวิชาการด้านวัฒนธรรม นักดนตรี ศิลปินท้องถิ่น ครูดนตรี จาก 18 อำเภอ จังหวัดสกลนคร แบ่งกลุ่มย่อยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน สอดคล้องความรู้ด้านดนตรีที่แตกต่างและคล้ายกันในแต่ละอำเภอ และมีการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จำนวน 100 คนเข้าร่วมรับฟัง ทำให้ได้ข้อมูลในภาพรวมถึงปัญหาและอุปสรรค ในการอนุรักษ์ การสืบทอด เช่น การขาดนักดนตรีท้องถิ่นรุ่นอาวุโส และขาดผู้สืบทอดเนื่องจากเยาวชนรุ่นใหม่นิยมความเป็นตะวันตกมากกว่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ขาดบุคลากรด้านดนตรี การจัดทำหลักสูตรระยะสั้น การจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ด้านดนตรีการแสดงท้องถิ่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น การพัฒนาเว็บไซต์ของหน่วยงานท้องถิ่น หาหน่วยงานสนับสนุนเรื่องงบประมาณในการอบรมเรื่อง social media

5.5 การสังเกต ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ใช้กับกลุ่มผู้รู้ นักดนตรี และกลุ่มผู้ปฏิบัติที่เข้าร่วมการถ่ายทอดเป็นนักเรียน จากโรงเรียนในเครือข่าย จำนวน 120 คน เพื่อการสังเกตสภาพทั่วไป วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม โดยเน้นให้ความรู้ด้านดนตรี รวมถึงเชิญหัวหน้าชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ครู อาจารย์จากสถาบันการศึกษา เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกันจัดทำหลักสูตรดนตรีระยะสั้น เพื่อทำการถ่ายทอดให้นักเรียนจากโรงเรียนเครือข่ายที่เข้าร่วมถ่ายทอดทางดนตรีพื้นบ้าน และจัดการแสดงบนเวทีให้วงดนตรีพื้นบ้านในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้ไท ไย้ ไส้ กะเลิง ไทลาว ดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท มีโรงเรียนที่ร่วมถ่ายทอดดนตรี คือ โรงเรียนธาตุนารายณ์ โรงเรียนสกลพัฒนศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 2.กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท โรงเรียนที่ร่วมถ่ายทอดดนตรี คือ โรงเรียนสกลทวาปี โรงเรียนร่มเกล้า อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร 3.กลุ่มชาติพันธุ์ ไย้ โรงเรียนที่ร่วมถ่ายทอดดนตรี คือ โรงเรียนบ้านอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร 4. กลุ่มชาติพันธุ์ ไส้ โรงเรียนที่ร่วมถ่ายทอดดนตรี คือ โรงเรียนกุสุมาลย์พิทยาคม อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร 5.กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง

โรงเรียนที่ร่วมถ่ายทอดดนตรี คือ โรงเรียนกุดบากพัฒนาศึกษา อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร 6.กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว โรงเรียนที่ร่วมถ่ายทอดดนตรี คือ โรงเรียนสว่างแดนดิน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

6. การบันทึกเสียง ใช้วิธีการบันทึกภาพและเสียง การบันทึกวิดีโอ จากการบรรเลงวงดนตรีพื้นบ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนและวงดนตรีพื้นบ้านโรงเรียนในเครือข่าย จังหวัดสกลนคร

7. การวิเคราะห์ ข้อมูล

7.1 ในส่วนของการจัดทำฐานข้อมูล ในฐานข้อมูลจะประกอบด้วย ข้อมูลด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย

จัดรวบรวมข้อมูลจากปรากฏการณ์ของภาพ และเสียงดนตรีพื้นบ้าน พิธีกรรม และทำการคัดแยกข้อมูลโดยจัดเป็นหมวดหมู่ดนตรี เพลง โน้ตเพลง วงดนตรี เครื่องดนตรี รวมทั้งบุคคลผู้เกี่ยวข้อง เช่น ช่างทำเครื่องดนตรี ผู้ประพันธ์กลอนลำ นักร้อง ผู้ผลิต ที่มีการบันทึกจากลายมือ หรือการบันทึกอย่างมีระบบ และเผยแพร่ในรูปแบบสื่อต่าง ๆ เช่น การบันทึกลงแผ่นซีดี แผ่นดีวีดี และไฟล์ภาพและเสียงในระบบ social media

7.2 การถ่ายทอดผลการเรียนรู้สู่นักศึกษา โรงเรียนในเครือข่ายและประชาชนทั่วไปในจังหวัดสกลนคร จะดำเนินการตามขั้นตอน คือ

1) รวบรวมข้อมูลดนตรี ลายเพลง ถอดองค์ความรู้ ทำหลักสูตรดนตรีระยะสั้น

2) เชิญโรงเรียนเครือข่ายในพื้นที่ใกล้เคียง เข้าร่วมการถ่ายทอดดนตรี พิธีกรรมโดยใช้หลักสูตรดนตรีระยะสั้นเป็นฐานเบื้องต้น และแสดงผลงานการเรียนรู้ด้วยกันบนเวทีที่ศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่น

3) ตรวจสอบประเมินความถูกต้อง แก้ไขเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของปราชญ์ชาวบ้าน ครูดนตรี ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่วิชาการด้านดนตรีวัฒนธรรมจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล

จากนั้นจะรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์

7.3 การอนุรักษ์และสืบทอดดนตรี ญ้อ ผู้ไท โย้ย โส้ กะเลิง ไทลาว ในจังหวัดสกลนคร มีขั้นตอนดำเนินการ คือ

1) ปลูกฝังแนวคิดการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมดนตรีและการแสดงท้องถิ่นให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่

2) จัดการเรียนการสอนดนตรีในชั้นเรียนให้กับโรงเรียนเครือข่ายในพื้นที่ โดยใช้หลักสูตรดนตรีระยะสั้นที่ได้จากการถอดองค์ความรู้ ใช้เป็นพื้นฐานการเรียนดนตรี โดยคณะครู และครูผู้สอนดนตรี

3) จัดการเรียนรู้นอกชั้นเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จากการประสานงานของหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล โดยเชิญชุมชน นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปเข้าร่วม มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้เพิ่มเติม

4) ทำการเผยแพร่สนับสนุนผลงานในช่องทาง social media

จากนั้นจะรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์

8. ในการนำเสนอข้อมูลผู้วิจัยจะใช้การเขียนบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีความมุ่งหมายเพื่อ 1. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร 2. เพื่อถ่ายทอดผลการเรียนรู้สู่นักศึกษา โรงเรียนในเครือข่ายและประชาชนทั่วไปในจังหวัดสกลนคร 3. เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดดนตรี ญ้อ ผู้ไท โย้ย โส้ กะเลิง ไทลาว ในจังหวัดสกลนคร สรุปผลได้ดังนี้

1. การจัดทำฐานข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร

การจัดทำฐานข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงท่องเที่ยว มีการจัดเก็บ รวบรวมฐานข้อมูล คัดแยกข้อมูลแบ่งเป็นหมวดหมู่ดนตรี เครื่องดนตรี วงดนตรี บทเพลง โน้ตเพลง รวมทั้งข้อมูล ข่าวสาร หรือคำบอกเล่าทั้งหลายที่เกี่ยวกับดนตรี บุคคลผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ประพันธ์ นักร้อง ผู้ผลิต ที่มีการบันทึกอย่างมีระบบและเผยแพร่ในรูปแบบหรือสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นซีดี วีซีดี และพัฒนาเว็บไซต์ในหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อใช้แสดงผลงานดนตรีการแสดงที่น่าสนใจเชิญชวนนักท่องเที่ยว และแนะนำแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในพื้นที่ลงในระบบคิวอาร์โค้ดช่วยในการเข้าถึงสถานที่ ใช้สื่อเฟสบุ๊ค และไลน์ ยูทูบ เพื่อเพิ่มช่องทางการเผยแพร่ดนตรี เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม เกิดการสื่อสารในวงกว้างรวดเร็วขึ้น

2. การถ่ายทอดผลการเรียนรู้สู่นักศึกษา โรงเรียนในเครือข่ายและประชาชนทั่วไปในจังหวัดสกลนคร

จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดทางดนตรีของกลุ่มนี้ใช้การถ่ายทอดด้วยการบอกด้วยวาจา (มุขปาฐะ) และการใช้โน้ตเพลงในการฝึกให้ปฏิบัติกับเครื่องดนตรีจริง เครื่องดนตรีที่ใช้ คือ แคน โปงกลาง พิณ โดยคนในครอบครัวของตนเองก่อน และถ่ายทอดไปยังลูกศิษย์ คนในหมู่บ้านหรือชุมชน หรือคนนอกชุมชนที่มีความสนใจและตั้งใจจะมาเรียนวิชาดนตรี จำนวน 50 คน และได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนเครือข่ายในพื้นที่ ผ่านการประสานงานจากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล ให้มีการถ่ายทอดทางดนตรีให้กับนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนเครือข่ายจำนวน 100 คน โดยใช้หลักสูตรดนตรีระยะสั้นเป็นพื้นฐาน แบ่งเป็นดนตรีเพื่อความบันเทิง เช่น ลายซิ้ง ลายเต้ย ลายลำเพลิน ลายผู้ไทน้อย หรือผู้ไทสกลนคร และการฝึกตีกลองของกลุ่มโย้ย มีศูนย์กลางการเรียนรู้ที่โรงเรียนบ้านอากาศ อำเภออากาศอำนวย ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาอาศัยช่วงพักกลางวันนักเรียนจะมาเล่นกลองตีกลอง หรือ การโย้ยกลองเลงทุกวัน ซึ่งเด็กนักเรียนเล่นด้วยความสนุกสนาน โดยมีหลักสูตรการตีกลองโย้ย 2 จังหวะ ช่วยเสริมในชั้นเรียน เป็นการสืบทอดดนตรีโย้ยที่มีความเข้มแข็งมาก ส่วนดนตรีประกอบพิธีกรรม จะใช้เครื่องดนตรีแคนเป่าคลอกับการรำของหมอละเหยจะตรงกับระดับเสียงของผู้หญิงที่เป็นผู้นำประกอบพิธี โดยใช้ลายผู้ไทน้อยบรรเลง

จากนั้นได้ทำการขยายผลการเรียนรู้ มาที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่หน่วยงานในท้องถิ่นจัดสถานที่ไว้ เพื่อให้ชุมชนมาฝึกซ้อม โดยมีปราชญ์ชาวบ้านและครูดนตรีมาช่วยสอนเรียนรู้เพิ่มเติม และให้นำดนตรีไปเป็นส่วนสำคัญ ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนตนเองด้วย เช่น การเล่นดนตรีในงานบุญผะเหวด บุญกองข้าว บุญถิ่น เป็นต้น

3. การอนุรักษ์และสืบทอดดนตรี โย้ย ผู้ไท โย้ย โส้ กะเลิง ไทลาว ในจังหวัดสกลนคร

การค้นพบข้อมูลทั้งภาพและเสียงดนตรี ในการอนุรักษ์ สืบทอด จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การจัดเก็บรวบรวมฐานข้อมูลดนตรี แล้วนำคัดแยกข้อมูลแบ่งเป็นหมวดหมู่ดนตรี รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร คำบอกเล่าทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับดนตรี บุคคลผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ประพันธ์ หมอลำ และจากการบันทึกอย่างมีระบบ และนำไปเผยแพร่ในรูปแบบสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นซีดี วีซีดี และการพัฒนาเว็บไซต์ในหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อแสดงผลงานดนตรีพื้นบ้าน และเพื่อแนะนำการสืบทอดดนตรีพื้นบ้านสำหรับผู้สนใจทั่วไป

หลักฐานที่ช่วยยืนยันและจับต้องได้ แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมถึงความยั่งยืนของดนตรีพื้นบ้านในบริเวณจังหวัดสกลนครและใกล้เคียง นอกจากการอ่านเอกสารต่าง ๆ แล้วคนรุ่นหลังยังจะได้เห็นภาพและได้ยินเสียงจากอดีตที่ผ่านมาด้วย ข้อมูลจำนวนมากแสดงให้เห็นจำนวนศิลปินพื้นบ้าน และความสามารถอันชาญฉลาดที่ได้สั่งสมและสืบทอดกันมา อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมอันครึกครื้นไปด้วยเสียงดนตรีทั้งในชีวิตประจำวัน ในพิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ ได้ชัดเจนกว่าที่เป็นมา สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าที่สังคมในอดีตมิให้แก่ “ดนตรี” ในฐานะส่วนประกอบสำคัญของชีวิต

ข้อเสนอแนะทางอนุรักษ์ และสืบทอดนี้ นอกจากถ่ายทอดดนตรีให้เยาวชนรุ่นใหม่ และมีกิจกรรมในชุมชนแล้ว ควรมีการสนับสนุนให้มีการนำเสนอองค์ความรู้ที่เกิดจากการทำงานด้านวิชาการดนตรีพื้นบ้านอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงงานวิชาการจากฐานข้อมูลดนตรีพื้นบ้านชุดนี้ แต่หมายรวมถึงงานวิชาการและงานสร้างสรรค์ดนตรีพื้นบ้านในพื้นที่อื่น ๆ จากแหล่งข้อมูล วิธีการศึกษา และการนำเสนอที่หลากหลาย อันจะเป็นการสนับสนุนการสร้างพื้นที่ การสร้างองค์ความรู้ ให้แก่วงวิชาการดนตรี รวมถึงการสร้าง ความเข้าใจ ความตระหนัก และการเห็นคุณค่าของดนตรีพื้นบ้านให้แก่สังคมอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยอภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านการท่องเที่ยว ปัจจุบันมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐเข้าไปสนับสนุน เช่น โครงการนวัตวิถี โครงการศาสตร์พระราชา ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรมดีขึ้น มีการจัดเก็บฐานข้อมูลในเว็บไซต์และระบบคิวอาร์โค้ดเกิดการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วสอดคล้องกับ สอดคล้องกับ (ชุดกาญจน์ กันทะลู่, 2560) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน กล่าวถึงความพร้อมด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ เครื่องมือ อุปกรณ์ ด้านการเข้าถึง การท่องเที่ยวมีเส้นทางคมนาคมสะดวกและปลอดภัยเดินทางเข้าชุมชนได้ทั้งรถยนต์และรถสาธารณะ ตลอดจนมีเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ใกล้เคียงแหล่งชุมชนและมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานเพียงพอ มีการจัดเก็บฐานข้อมูลในเว็บไซต์และระบบคิวอาร์โค้ด เกิดการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วขึ้น สอดคล้องกับ ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2551) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทรัพยากร วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลที่มีมาตรฐานระดับโลกเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก ให้เข้มแข็งและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน

ดนตรีพื้นบ้านอีสาน หรือ ดนตรีชาติพันธุ์ หมายถึง ดนตรีของกลุ่มวัฒนธรรมอีสานเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดสกลนคร ซึ่งมีเครื่องดนตรีที่ทำกันเองในท้องถิ่น พิณ โปงลาง ซออีสาน กลองเล้ง แคน มีลายหรือเพลง เช่น ลายเตี้ย ลายผู้ไท สอดคล้องกับ เจริญชัย ชนไฟโรจน์ (2526) สรุปว่า ดนตรีพื้นบ้านเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านที่นำเอาวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องดนตรีตามภูมิปัญญาของตนเพื่อความบันเทิงและตอบสนองต่อความเชื่อของตน สอดคล้องกับ สอนอง คลังพระศรี (2541) ศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน พบว่า หมอลำมีพัฒนาการมาจากกลัทธิบูชาแถน หรือ ผีฟ้า และพัฒนามาจากประเพณีความเชื่อในพระพุทธศาสนาและพัฒนาจากประเพณีเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว

ด้านการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน ในเบื้องต้นใช้บุคลากรในท้องถิ่น เช่น ราชครูชาวบ้านและครูผู้สอนในโรงเรียน เป็นหลักในการถ่ายทอด และมีการเชิญอาจารย์ในมหาวิทยาลัยไปช่วยสอนเพื่อทำหลักสูตรดนตรีพื้นบ้านระยะสั้นสำหรับใช้ในสอนท้องถิ่น สอดคล้องกับ ธาณี คำศรี (2546) ศึกษาเกี่ยวกับความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษาขลุ่ยซุมซนบางไผ่โก่ง พบว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สังคม กระทำโดยการรับคำเชิญจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านดนตรี และสอดคล้องกับงานของ สราวุธ สิทธิโคตร (2557) ที่ศึกษาเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนลายแม่บทของครูสมบัติ สิมหล้า ที่พบว่ากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงลายแคนทั้ง 6 ลาย ได้แก่ ลายใหญ่ ลายน้อย ลายสุดแสน ลายโป้ซาย ลายเซ และลายสร้อยของครูสมบัติ สิมหล้าและสร้างเป็นคู่มือฝึกทักษะการบรรเลงลายแม่บททั้ง 6 ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดของครูนั้น ประกอบด้วยการสอนแบบเดี่ยว และการสอนบรรเลงประกอบหมอลำ ซึ่งมีรูปแบบทั้งสอนที่บ้านและสอนที่สถาบันการศึกษา มีการสอนโดยมุขปาฐะและการสาธิต การยกตัวอย่าง การอุปมา รวมถึงการทำเทคนิคทำเสียงหรือสร้างเทคนิคการบรรเลงให้หลากหลาย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมให้เยาวชนและผู้สนใจดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน ผู้ไท โย้ย ไส้ กะเลิง ไทลาว โดยจัดให้มีหลักสูตรระยะสั้น และให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนเครือข่ายในท้องถิ่นขยายวงกว้างให้มากขึ้น
2. กระทรวงวัฒนธรรม ควรมีแนวทางการอนุรักษ์ ส่งเสริม เพื่อให้เกิดการสืบทอดดนตรี พิธีกรรมในกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน ผู้ไท โย้ย ไส้ กะเลิง ไทลาว ให้เกิดความต่อเนื่องตลอดปี
3. หน่วยงานภาคีเครือข่ายควรมีการประสานงานทำงานในทิศทางเดียวกัน การเข้าไปช่วยเหลือชุมชนควรจัดช่วงเวลาไม่ให้ตรงกันกับโครงการอื่น ๆ ชุมชนจะไม่เกิดความวุ่นวาย และให้ความร่วมมือได้ในทุกกิจกรรมอย่างลงตัว
4. ควรมีการศึกษาวิจัยด้านเครื่องดนตรี การแสดงทางวัฒนธรรมที่มีการแพร่กระจาย หรือมีการนำไปใช้วัฒนธรรมร่วมกัน เพื่อศึกษาถึงรากเหง้าในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความใกล้เคียงกันเพิ่มขึ้น
5. ควรสนับสนุนงบประมาณ เครื่องคอมพิวเตอร์ และจัดอบรมพัฒนาความรู้ด้านการใช้สื่อโซเชียลให้บุคลากรหน่วยงานท้องถิ่น ในการทำฐานข้อมูลด้านอื่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2545). *คุณลักษณะเด่นของดนตรีและมรดกพื้นบ้านอีสานและแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริม*. นครสวรรค์: สถาบันราชภัฏนครสวรรค์.
- ชุดิกายจน์ กันทะลู่. (2560). *การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาบ้านร่องพอง ตำบลร่องพอง อำเภอร่องพอง จังหวัดแพร่*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวี ถาวร. (2540). *การศึกษาวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธนาณี คำศรี. (2546). *ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษาขลุ่ยซุมซนบางไผ่โก่ง*. ปริญญาโท ศป.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ปิยวรรณ คงประเสริฐ. (2551). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. ปริญญาโท วท.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- สอนอง คลังพระศรี. (2549). *ศิลปะการเป่าแคน มหัศจรรย์แห่งเสียงบรรพชนคนไท*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สราวุธ สิทธิโคตร. (2557). *การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนลายแม่บทของครูสมบัติ สิมหล้า*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.